

Tanker om 17. mai

Taler

Kåre Willoch

Dato

17 mai 2004

Sted

Haugesund

Omstendigheter

17. mai

- 1 Det er neppe noe annet land i verden som feirer sin nasjonaldag med samme glede og varme som vi gjør i Norge. Det har mange og gode grunner. Vi takker Henrik Wergeland: Han som gjorde grunnlovsdagen til festdag, fordi Grunnloven av 17. mai 1814 hadde gitt oss friheten. Og vi takker Bjørnstjerne
- 5 Bjørnson. Det var han som innstiftet den vakre skikk med barnetogene - i tillegg til borgertogene - etter at han hadde skrevet vår tankevekkende nasjonalsang. Men det finnes langt sterkere og dypere grunner til at vi alltid bør markere 17. mai som en dag for både fest og takk, og for ettertanke og forsøk på fremsyn.
- 10 Vi blir minnet om noe helt avgjørende i vårt lands utvikling, når vi synger i nasjonalsangen at "Alt, hva fædrene har kjæmpet, mødrene har grætt, har den Herre stille læmpet, så vi vant vor ret". Her skriver Bjørnson at vi kan takke skjebnen for at vi fikk vår frihet. Og det har han langt på vei rett i! Det norske folk har utrolig meget å takke skjebnen for. Denne dagen bør minne oss om det.
- 15 Og så bør vi virkelig huske alt vi har å takke for, ikke bare i dag, men alle dager, før vi setter hverdagens klagestrøm i gang igjen.

Men hvis Bjørnstjerne Bjørnson, med disse ord i fedrelandssangen, mente at skjebnen alene hadde ordnet det hele, overdrev han voldsomt. De store politiske

20 resultater i 1814 skyldtes et samspill mellom forandringer i ytre forhold, som skapte nye muligheter for Norge, og fremsynte personligheter som grep mulighetene som skjebnen skjenket oss. Det preget frigjøringsåret 1814, og det preget unionsoppløsningen i 1905, som var den logiske avslutning av frigjøringsverket.

25

Før 1814 hadde det norske folk gjennomlevet vekslende mellom velstand og ren nød. Året 1814 begynte med alle tegn til å ville bli et "annus horribilis", et

forferdelig år for Norge. Et degenerert og udyktig enevælde i Danmark hadde
30 havnet i en håpløs sikkerhetspolitisk situasjon, og måtte overgi Norge på nåde
og unåde til den langt mer handlekraftige svenske kronprins Karl Johan, med
bare rødt blod i sine årer. Da året gikk inn tydet alt på at ulykkene stod i kø.
Men viljesterke norske ledere, som hadde solide kunnskaper om hvorledes man
tenkte ute i Europa, grep inn "mot alle odds". Lysende navn ble Sverdrup,
35 Falsen, Wedel og Christie. Og i spissen stod den begavede danske prinsen
Christian Frederik, som man trodde var av dansk kongelig blod. Sammen ga de
utviklingen en kurs mot noe helt annet enn den varige lydrikestatus som truet.

Allerede før året 1814 var omme, hadde Norge sin egen Grunnlov som sikret
40 nordmenns frihet og rettssikkerhet. Vi hadde vår egen nasjonalforsamling som
ga Norge sine egne lover, bestemte våre egne skatter og bestemte hva Norges
midler skulle brukes til. Og vi hadde vår egen regjering av norske menn, og våre
egne domstoler. Vi hadde allerede gått en lang del av veien fra å være en provins
til å bli en helt selvstendig stat. Og - og det er viktig - vår nye Grunnlov av 17
45 mai 1814 ga norske politikere de redskaper de trengte for å føre verket videre,
for gradvis å gjøre Norges selvstendighet fullstendig. Det var i 1814 fremsynte
menn la grunnlaget, slik at det som etter dette undrenes år fremdeles var igjen av
lydrikestatus for Norge, kunne elimineres skritt for skritt. Derfor ble
oppløsningen av unionen med Sverige i 1905 langt på vei en stadfestelse av en
50 selvstendighet som alt var vunnet i 1814 og gjennom resten av 1800-tallet.

Det er viktig å huske historien, for å lære av dens suksesser, og hindre
gjentakelser av fortidens feilgrep. Unionen med Sverige begynte harmonisk,
også fordi den mektigste parten, Sveriges Karl Johan, forstod at han måtte
55 unngå alt som kunne virke som en ydmykelse av et svakere folk. Verden ville
vært bedre hvis også vår tids mektigste ledere hadde skjønt at de ikke må bruke
militære overmakt til å ydmyke andre. Her på Den skandinaviske halvø førte
forstand fra begge sider til at Norge skritt for skritt nærmet seg likeverd i
unionen med storebror Sverige.

60 Men så kom en tid da hovmodige kretser i Sverige begynte å demonstrere
mangel på forståelse for det minste unionsfolkets selvrespekt og krav på
likeberettigelse. Verst ble det da ledere i svensk næringsliv marsjerte inn i
politikken som elefanter inn i en glassbutikk. I 1895 fikk de opphevet Norges
65 frie adgang til det svenske markedet, for å bli kvitt konkurranse og sikre høyere
fortjeneste for seg selv. Da utbrøt en norsk venn av det nordiske fellesskapet at

"unionens livsnerve brast". Samtidig ville høysvenske ledere stadfeste at Sverige måtte beholde en dominerende rolle i unionens utenrikspolitikk. De
70 overvurderte overmaktens muligheter i forholdet mellom folk, og skapte motsetninger som måtte ende med at unionen ble oppløst.

Men det er et viktig historisk poeng at oppløsningen av unionen i 1905 likevel ikke ville ha lyktes hvis ikke Norge i god tid hadde bygget opp et meget effektivt
75 nasjonalt militært forsvar. Det var så godt at et eventuelt svensk forsøk på å holde oss inne i unionen med militær makt ville blitt en fiasko, en hengemyr som våpen ikke kunne hjelpe dem ut av. Derfor lyktes det for svenske fredsvenner å overbevise mer krigerske landsmenn om at begge parter måtte gå fredens vei. Og så fikk man den mønstergyldige unionsoppløsningen under
80 Christian Michelsens beundringsverdige ledelse. Det ble en fredsløsning som politikere i flere land burde ha lært mer av.

Men dessverre glemte Norge selv denne lærdom om forsvarets fredsbevarende evne. I mellomkrigstiden - fra 1918 til 1940 - syntes man at det rikere Norge
85 ikke lenger hadde råd til et slikt forsvar som hadde berget vårt land da det var langt fattigere. Og så fikk vi okkupasjonen og undertrykkelsen fra 1940 til 1945, før lærdommen om det nasjonale forsvars betydning ble hamret fast. Nordmenn må huske hvorledes det er å være okkupert, når vi vurderer hvorledes andre folk reagerer under okkupasjon.

Nettopp behovet for å lære av historien, øker verdien av en tilbakeskuende nasjonaldag. Vi skal se tilbake til 1814. Vi skal beundre slekten fra den gang, for
90 alt de fikk til, ved offervilje uten tanke på personlig vinning. Og vi skal beundre og lære av dem som ledet Norge videre fra ufullstendig til fullstendig nasjonal frihet, og fra dyp fattigdom i 1814 til relativ velstand allerede i 1905. Men vi skal også bruke tilbakeblikket som grunnlag for gjennomtenkning og forming av vår fremtid.

Man kan spørre: Er det nasjonale viktig i dag, som grensene faller og
100 globaliseringen gjør verden til én? Svaret er ubetinget ja! Men om det nasjonale har en usvekket sum av betydning, er det blitt viktig på andre måter enn før. Det er ikke noe tap for det nasjonale at man har redusert betydningen av grenser mellom stater som gjennom alle tider før har skapt motsetninger og krig. Det er fremskritt å ta bort økonomiske grenser, som hindrer slik fri handel som skaper
105 velstand. Velstand er et respektabelt mål og samtidig et middel til kulturell

blomstring.

Men det er ikke fremskritt å la utlendinger overta styringen av stadig flere av
110 våre arbeidsplasser. Det er ikke fremskritt å flytte bestemmelsesrett over stadig
flere norske arbeidsplasser til styrerom i andre land, slik at vi risikerer å bli et
land av filialer og underordnede. Det er ikke gammeldags å vente at de norske
som har økonomisk suksess, ikke glemmer det samfunn som har gjort dem til
det de er. Vi har rett til å vente at nettopp de aller mest vellykkede ikke glemmer
115 sitt opphav og skoleferden, men gjør sitt for å bevare arbeidsplasser og
myndighet i fedrelandet. Det er ikke gammeldags å arbeide for det nasjonale
eierskap. Vi bør ikke kreve det for enhver pris i alle tilfelle, men vi bør kreve av
våre ledere at de bevarer så meget på norske hender at Norge sikrer sitt likeverd
med alle andre, ikke bare politisk, men også i arbeids- og næringslivet.

120

Og fremfor alt vil det alltid være berikende, ikke bare for oss selv, men også for
andre folk, at vi bevarer og utvikler videre vår nasjonale kultur og egenart. Den
stadig sterkere strøm av kultur og ukultur som flyter over det som var grenser
mellom folkene, gjør det både mer inspirerende, viktigere og vanskeligere å ta
125 vare på det norske, og dermed ta vare på ett av de tallrike elementer som gjør
hele verden så variert, stimulerende og spennende.

I dette arbeidet for norsk kultur må vi utnytte de muligheter som det gir at
folket i Norge er blitt mindre homogent eller mindre ensformig enn det var for
130 bare noen årtier siden. Nye landsmenn, med andre skikker, tanker og tro, kan gi
hele vårt samfunn impulser som ikke gjør oss mindre norske, men som gjør det
norske mer variert, spennende og motstandskraftig. Kanskje burde man også
tenke mer på å gi slike vilkår for dem som fostrer opp fremtidens borgere, at
unge mennesker kan velge å få mange nok barn. Bare et samfunn med mange
135 nok barn kan i all overskuelig fremtid forbli et dynamisk og kulturbevisst folk,
som kan føre videre den rike arv som våre forgjengere har gitt oss alle.

Både tilbakeblikk og tanker om fremtidens utfordringer, gir oss rike grunner til
å gjøre feiringen av vår nasjonaldag, feiringen av 17. mai, stadig mer vital og
140 livgivende for barn og voksne, kort sagt for oss alle! Det er mer enn gammel
vane, det er en erkjennelse av våre plikter og en hilsen til vår fremtid, når vi nå
utbringer vårt særnorske

tre ganger tre hurra!

Kilde

Fra privat arkiv

Emner

Festtale

150

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/tanker-om-17-mai>

155

160

165

170

175

180